

Banquet d'Herodes de Pere Garcia de Benavarrí i taller, cap a 1470. Tremp, relleus d'estuc i daurat amb pa d'or sobre fusta. Font: MNAC, nº de catàleg 064060-CJT. Adquisició de la col·lecció Muntadas, 1956.

Yolanda Pérez Carrasco

Doctora en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona

Confiscació i èxode de les col·leccions privades d'art de barcelona durant la guerra civil (1936-1939)

El tema de la salvaguarda del patrimoni artístic durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) té cada cop més presència dins la comunitat científica. Amb la nostra recerca volem contribuir i aportar nous coneixements entorn del col·leccionisme privat d'art i les seves vicissituds en el conflicte de 1936. La confiscació i èxode de les col·leccions privades d'art barceloneses durant la Guerra Civil és un tema inèdit que dona llum a una increïble història. Col·leccions tan reconegudes com la Muntadas, Bertrán i Musitu, Amatller, Güell, Plandiura, Mansana o les Rocamora, entre moltes d'altres, van ser confiscades per la Generalitat republicana a l'inici del conflicte, amb una rapidesa i eficiència notables. Els perills del conflicte van provocar que un immens volum d'obres d'art i objectes procedents del patrimoni privat hagués de ser traslladat per a la seva conservació, iniciant així un èxode massiu cap als dipòsits del nord de Catalunya.

En general és molt més freqüent parlar d'una obra artística des d'una perspectiva tècnica, estilística i iconogràfica que contextualitzar-la i inserir-la dins la història del col·leccionisme. Tanmateix, en els darrers anys és apassionant observar un creixent interès dins la comunitat científica per ampliar nous horitzons envers les col·leccions públiques i privades, els agents i el comerç de l'art, l'exportació d'obres d'art fora de les nostres fronteres o les diverses circumstàncies que poden afectar a la seva destrucció, aspectes que, sens dubte, contribueixen a crear nous ponts de coneixement.

Si bé la qüestió de la salvaguarda i la destrucció del patrimoni artístic català en temps de la Guerra Civil (1936-1939) ha estat àmpliament estudiada, i testimoni d'aquestes recerques són diverses publicacions i exposicions, entre les quals volem destacar la celebrada als anys noranta «Viatge a Olot. La salvaguarda del patrimoni artístic a Catalunya»,¹ el fenomen del col·leccionisme d'art privat a Barcelona ha estat tractat d'una forma tangencial.

¹ DDAA, *Viatge a Olot: la salvaguarda del patrimoni artístic durant la Guerra Civil*, Ajuntament de Barcelona, Àmbit Serveis Editorials, Barcelona, 1994.

La Generalitat de Catalunya va actuar ràpidament per controlar l'onada iconoclasta i els atemptats contra el patrimoni moble i immoble

A partir de l'exhumació de múltiples fonts de primera mà² hem pogut començar a reconstruir una sorprenent història, encara no escrita, sobre les vicissituds viscudes per les col·leccions privades d'art de Barcelona al llarg de la Guerra Civil.³

La Barcelona de finals del segle XIX i principis del XX presentava un ric i dens panorama cultural. Entre altres aspectes podem destacar l'Exposició Universal de 1888, que va donar una forta empenta al món de l'art. D'altra banda, cal assenyalar també el paper desenvolupat per la Junta de Museus (1902, remodelada el 1906 amb la incorporació de la Diputació de Barcelona) o l'Associació d'Amics dels Museus de Catalunya (1933), fonamentals per a la consolidació dels nostres museus.

Residència del col·leccionista Maties Muntadas, sala-menjador. Barcelona. Fotògraf: Adolf Mas, 1909. ©Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas. E-1059

2 Principals fons base de la recerca: Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). Fons ANCI-1. Generalitat de Catalunya (Segona República). Comissió del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic. Secció de Museus; Fons ANCI-715. Junta de Museus; documentació denominada «Guerra Civil» conservada a l'Arxiu del Museu Nacional d'Art de Catalunya (AMNAC), sense indexar. Vull agrair la col·laboració de Gemma Ylla-Català (Departament d'Art Romànic, MNAC) i de Jordi Casanovas Miró (Departament de Registre i Gestió de Col·leccions, MNAC), per facilitar-me l'accés a dita documentació inèdita.

3 Recerca fruit de la meua tesi doctoral: *Per camí de cendres: La confiscació i l'exode de les col·leccions d'art privades de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-1939). Trajectòries de les col·leccions Muntadas i Rocamora*, dirigida per la Dra. Immaculada Socias Batet (2009-2015). Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona.

Paral·lelament, el mercat artístic de Barcelona es va veure impulsat per la presència d'importants antiquaris i galeries, com la mítica Sala Parés (1877). La conjuminació d'un alt nivell cultural, però també social i econòmic, a la segona meitat del segle XIX, va constituir un excel·lent caldo de cultiu que va fer emergir importants col·leccions privades, les quals van convertir diversos domicilis barcelonins en autèntics museus, com va ser el cas dels Muntadas o Rocamora.

Tanmateix, l'inici de la Guerra Civil, el juliol de 1936, que va tenir

unes conseqüències dramàtiques a escala política i social, també va impactar d'una forma funesta sobre el patrimoni artístic. La Generalitat de Catalunya va actuar ràpidament per controlar l'onada iconoclasta i els atemptats contra el patrimoni moble i immoble. La Conselleria de Cultura, amb Ventura Gassol i Rovira (1893-1980) com a conseller en els primers moments del conflicte, decreta diverses lleis a fi de protegir el patrimoni públic i privat. La situació legal del patrimoni a Catalunya estava emparada per la

Llei de Conservació del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de 1934,⁴ confirmada per decret de la Generalitat el 5 d'octubre de 1935.⁵ Aquesta llei va generar cinc seccions dins del Departament de Cultura, corresponents a arxius, museus, biblioteques, excavacions i monuments. La secció d'arxius estava comandada per Agustí Duran i Sanpere (1887-1975); la de museus, per Joaquim Folch i Torres (1886-1963); Pere Bosch i Gimpera (1891-1974) estava al davant del servei d'excavacions arqueològiques; Jordi Rubió i Balaguer (1887-1982), al capdavant del servei de biblioteques; finalment, la secció de monuments estava sota la direcció de Jeroni Martorell i Terrats (1877-1951). Tots cinc prohoms, considerats professionals de prestigi, es van dedicar intensivament a coordinar les tasques de salvaguarda del patrimoni⁶ dins les respectives àrees de la seva competència. A més, es va constituir la Comissió General de Museus, dirigida per Joaquim Folch i Torres, on se centralitzaven totes les juntes de museus de Catalunya i la Secció de Monuments del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat (SPHAC),⁷ dirigida per Jeroni Martorell, a fi de protegir els tresors artístics i traslladar-los a un lloc segur.

4 BOGC, número 89 (30/III/1934).

5 El 30 de novembre de l'any 1933, el govern central va traspasar a la Generalitat de Catalunya els Serveis de Belles Arts, Conservació de Monuments i Biblioteques, amb un parèntesi a causa dels Fets d'octubre de 1934, que posà aquest servei en mans dels militars. El 5 d'octubre de 1935 es farà oficial aquest decret de la Generalitat.

6 Vegeu Francisco Gracia i Glòria Munilla, *Salvem l'art! La protecció del patrimoni cultural català durant la Guerra Civil*, La Magrana, Barcelona, 2011.

7 Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat, constituït en comissió permanent per fer complir les disposicions i lleis decretades aquests primers mesos del conflicte.

Dins aquesta voluntat de salvaguardar els tresors artístics de museus, esglésies i convents, també hi comptaven aquells que eren de propietat privada, i per tant menys coneguts pel públic en general

Dins aquesta voluntat de salvaguardar els tresors artístics de museus, esglésies i convents, també hi comptaven aquells que eren de propietat privada, i per tant menys coneguts pel públic en general, però de gran valor artístic, com els dels Muntadas, Mansana, Amatller o Rocamora, entre d'altres que citarem més endavant. La Casa dels Canonges es va convertir en el centre d'operacions i tota obra rescataada pels tècnics del SPHAC (Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat) i per voluntaris era traslladada aquí per fer-ne el registre. A més de la Casa dels Canonges, però, es van improvisar altres espais per convertir-los en dipòsits d'art, als quals anaven a refugiar-se les grans col·leccions privades de la ciutat, com és el cas del Palau Reial de Pedralbes, seu del Museu d'Arts Decoratives, i el Palau de Montjuïc, estrenat com a Museu d'Art de Catalunya un parell d'anys abans, el novembre de 1934. Aquí van arribar gràcies també a desenes de tècnics del patrimoni i voluntaris, que van traslladar-les des de les residències privades dels col·leccionistes.

Segons la documentació consultada,⁸ la Generalitat de Catalunya va confiscar, només en-

8 Document procedent de l'AMNAC, Fons Museu d'Art Modern. Ref. FI03.77/1380. «Llibre de Recuperacions 1936-1939». El do-

tre els mesos de juliol i octubre de 1936, al voltant de 26 col·leccions d'art privades, amb gairebé un total de 9.000 peces confiscades, traslladades i registrades, procedents de col·leccions tan importants com la d'art oriental de Josep Mansana i Terrés (1857-1934), formada per unes 1.767 peces de porcellana, ceràmica, estampes japoneses, escultures d'ivori i peces d'armeria.

És també destacable la confiscació de gairebé 300 peces de joieria antiga dels segles XVI, XVII i XVIII, propietat de M. Concepció Regordosa i Jover (1888-1920). Entre les primeres col·leccions privades confiscades es troba una de les més importants i atractives,

La Generalitat de Catalunya va confiscar, només entre els mesos de juliol i octubre de 1936, al voltant de 26 col·leccions d'art privades, amb gairebé un total de 9.000 peces confiscades, traslladades i registrades

la creada per Maties Muntadas i Rovira (1853-1927), confiscada per la Comissaria General de Museus a la seva residència del carrer Roger de Llúria, 110, en diverses fases, segurament a causa del gran nombre de peces que componien aquesta important col·lecció d'art medieval i d'època moderna, principalment retaules, talles en fusta i mobiliari, que avui dia enriqueixen els nostres museus. Però no únicament es van confiscar col·leccions de pintura i escultura, sinó també col·leccions disperses,

cument es troba plegat a l'interior del llibre, entre la guarda i la coberta del darrere.

com la d'armeria d'Eudald Graells i Puig (1901-1992) o la col·lecció de Raül Roviralta i Astoul (1891-1979), de contingut heterogeni i constituïda per rellotges, porcellanes i mobiliari dels segles XVIII i XIX.

És notable també la col·lecció Bosch, citada als documents i que presumiblement podria consistir en part de la col·lecció de Pau Bosch i Barrau (1841-1915), amb gairebé 2.000 objectes artístics i decoratius. Especialment valorada va ser també la col·lecció de vidre antic, peces arqueològiques i destacades pintures d'època medieval i moderna del xocolater i col·leccionista Antoni Amatller i Costa (1851-1910), conservada i continuada per la seva filla, Teresa Amatller i Cros (1873-1960), i que va ser confiscada per la Generalitat l'agost de 1936. El mateix Josep Gudiol i Ricart (1904-1985), que va portar a cap una intensa activitat en la confiscació de col·leccions privades d'art, refereix: «El 23, me dirigí a la casa 41 del Paseo de Gracia, domicilio que fue de Doña Teresa, que posee una de las primeras colecciones barcelonesas de arte. Desde allí presencié la formación de una de las primeras columnas de milicianos voluntarios. Por suerte llegábamos a tiempo para salvar las colecciones particulares».⁹

És també destacable la salvaguarda d'altres col·leccions, com la d'Antoni Rocamora i Vidal (1888-1964) a la seva residència del passeig de Gràcia, que compartia amb la família del famós pintor Ramon Casas i Carbó (1866-1932), de qui era parent. La col·lecció d'Antoni Rocamora va ser confiscada en dues fases, entre els mesos d'agost i octubre de 1936. D'aquesta col·lecció van enregistrar-se 770

9 Josep Gudiol i Ricart, «En su defensa: La intervención de Josep Gudiol en el salvamento del patrimonio artístico durante la Guerra Civil», a Manuel Barbié i Artur Ramon (ed.), *Tres escritos de Josep Maria Gudiol i Ricart*, Colección Opera Minora, núm. 1, Barcelona, 1987 (1941).

Tècnics dels Serveis de Protecció de Patrimoni a la Casa dels Canonges, juliol 1936. Fotògraf: Joan Vidal i Ventosa. Arxiu Fotogràfic de Barcelona. N^o registre 26294.

peces, entre pintures (amb especial atenció a les de Ramon Casas), peces de joieria dels segles XVII i XVIII i una gran col·lecció de vidrieria catalana, llewantina i valenciana del segle XVIII; destaca també un bon recull d'aiguabeneiteres catalanes.

D'igual importància és la confiscació de la col·lecció del seu germà Manuel Rocamora i Vidal (1892-1976), ubicada al carrer Montcada, 25, on albergava el seu estudi de pintor, i confiscada per decret de la Generalitat el 8 d'agost

de 1936,¹⁰ mentre que pocs dies després, el 12 d'agost, la Comissaria General de Museus confiscava les col·leccions de vestits i complements d'indumentària al propi domicili del col·leccionista, al carrer Ballester.¹¹ En un document

10 BOGC, núm. 224 (11/VIII/1936), p. 1012. Decret art. 1r. Signat pel president Lluís Companys i el conseller de Cultura, Ventura Gassol, a Barcelona, el 8 d'agost de 1936.

11 Cal advertir que el número del domicili de Manuel Rocamora al carrer Ballester era el 12, però que actualment ha estat modificat i és el 22, seu de la Fundació Cultural Privada Rocamora.

Col·lecció Rocamora confiscada al Museu d'Arts Decoratives de Pedralbes, a l'antic despatx d'Alfons XIII. Barcelona, 1936. Fotografia de Joan Vidal i Ventosa. Arxiu Fotogràfic de Barcelona. N.º registre 26297.

excepcional, custodiat a l'arxiu familiar Rocamora,¹² consta l'acte de confiscació de les col·leccions Rocamora en mans del Govern de la Generalitat i de la Comissaria General de Museus, amb l'especificació del seu destí cap al Museu d'Arts Decoratives, situat al Palau de Pedralbes.

Al Palau de Pedralbes també es van dipositar altres col·leccions prioritàriament dedicades a les arts

¹² Agraïm la col·laboració de la família Rocamora i l'accés a la documentació privada a la Fundació Cultural Privada Rocamora.

decoratives, com la de ceràmica del polític Josep Bertran i Musitu (1875-1957). Finalment, i sense data concreta d'entrada, tenim notícies que també van arribar obres d'art als dipòsits de salvaguarda de la ciutat de Barcelona procedents de les col·leccions de Francesc Cambó i Batlle (1876-1947), amb un total de 211 obres dels grans mestres de la pintura, i 186 peces procedents del col·leccionista i mecenes Eusebi Güell i Bacigalupi (1846-1918). Volem destacar també la confiscació feta al gran

Com es pot imaginar, aquesta va ser una feina titànica a causa de la gran quantitat de patrimoni moble existent a la ciutat

col·leccionista Lluís Plandiura i Pou (1882-1956), que ja havia fet un interessant traspàs d'obres a la ciutat de Barcelona el 1932; pocs anys després, els documents mostren que li són confiscades un centenar de pintures d'artistes contemporanis com Santiago Rusiñol, Ramon Casas, Anglada-Camarasa o Martí Alsina.

A més d'aquests noms tan destacats del col·leccionisme d'art a Catalunya també van ser confiscades desenes d'altres col·leccions i propietats privades, que conjuntament amb les obres d'esglésies i convents van omplir des de l'inici del conflicte els museus públics de Barcelona. Com es pot imaginar, aquesta va ser una feina titànica a causa de la gran quantitat de patrimoni moble existent a la ciutat, una immensa tasca de trasllats que anava acompanyada d'una conscienciada catalogació de cadascuna de les obres, i és aquí on entra en joc un element clau, la fitxa de catalogació de les peces, una excel·lent eina que permet conèixer amb detall les obres d'art de procedència privada que passen a formar part dels museus públics en ser confiscades per la Generalitat republicana.

En cadascuna d'aquestes fitxes¹³ constaven cinc xifres escrites en vermell que registraven cada peça. Així, aquesta numeració lligava la peça a la fitxa de catalogació, on s'indicava tipologia de peça, número, descripció, datació i el més

¹³ Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). Fons ANCI-1. Generalitat de Catalunya (Segona República). Comissió del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic. Secció de Museus.

interessant de tot, la procedència de l'obra. A la vegada, s'anotava l'ordre de numeració de les fitxes en un petit llibre que porta per títol *Anotacions relatives a l'ordenació de fitxers*,¹⁴ denominat *Llibre de recuperacions 1936-1939* posteriorment pel bàndol franquista, el qual va utilitzar dit document per endreçar i ordenar les devolucions de les col·leccions.

Aquest excepcional document recull peces de col·leccions privades importants que van quedar fusionades amb obres menors procedents de domicilis particulars, béns de l'Església i, sobretot, una gran quantitat de peces de procedència anònima, béns que són exponents de la ferma voluntat de salvaguarda de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya. A més, l'esmentat llibre també explica el següent: «[...] no s'ha pogut evitar que, en repassar les fitxes es trobin alguns objectes de valor nul, tan intrínsecament, com baix del punt de vista artístic. Aquests objectes, fotografies, documents familiars, llibres o revistes, postals i altres coses caldrà, més endavant, substituir-los per altres objectes més adients a la finalitat museística. Mentre això no es fa, indicarem quan menys llur numeració per a que, quan sigui factible, puguin anul·lar-se fàcilment i amb rapidesa. [Anotació al marge] Detall de les col·leccions i objectes dipositats pel Servei de Conservació de M. i defensa del P. A. de Catalunya».¹⁵ Una nota que ens dona indicis, com d'altres que hem pogut consultar, d'una certa voluntat d'apropiació per part de la Generalitat republicana dels béns artístics privats no únicament

dins el context de salvaguarda de la Guerra Civil, sinó mirant més enllà del conflicte. Entra en joc de manera aparent la idea republicana de crear els grans museus del poble, dels quals passarien a formar part les importants col·leccions privades per tal de nodrir els museus públics. Però aquesta voluntat que insinuen diversos documents oficials va quedar truncada pel conflicte bèl·lic. Tot i així, aquesta idea republicana d'incloure el patrimoni privat dels burgesos barcelonins als museus del poble podria haver estat també un bon escut contra els sectors més revolucionaris, evitant així la destrucció d'importants col·leccions.

El Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat republicana va confiscar milers de peces artístiques i en va evitar així la destrucció i el pillatge a mans dels més radicals

Sigui com sigui, el Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat republicana va confiscar milers de peces artístiques i en va evitar així la destrucció i el pillatge a mans dels més radicals, i quan la tardor de 1936 va portar noves amenaces a causa del conflicte bèl·lic latent, la Comissaria General de Museus, amb Joaquim Folch i Torres al capdavant, va decidir iniciar l'exili del patrimoni artístic de la ciutat cap a Girona, concretament cap a la població d'Olot. Així s'inicia tota una sèrie d'expedicions entre els mesos de novembre de 1936 i gener de 1937, període que és el de màxima activitat pel que

fa a l'exode massiu de patrimoni moble, tant el procedent dels museus de la ciutat com el confiscat a l'Església i a particulars, moviment reflectit als excepcionals documents que registren cadascuna de les càrregues a camions que es fan des del Museu d'Art de Catalunya al Palau de Montjuïc i que es conserven a l'AMNAC.¹⁶ Gràcies a l'exhumació minuciosa d'aquesta documentació hem pogut saber que les col·leccions particulars van quedar fragmentades en el moment que van entrar a formar part del museu. Ja no es tractaven com a col·leccions completes, sinó que anaven unificades per tipologies amb la resta de col·leccions, tant públiques com privades. Aquesta afirmació ens la confirma un segon document inèdit també procedent de l'AMNAC,¹⁷ on consten, per número de confiscació, totes les obres que van ser dipositades a l'església olotina i on es trobaven col·locades. Avui dia coneixem com estaven distribuïdes gràcies a la seva correspondència amb un plànol del temple pintat en colors, diferenciant les distintes àrees per seccions.¹⁸ Per exemple, i gràcies al seguiment que hem pogut fer enllaçant tota aquesta documentació inèdita, avui podem donar a conèixer les vicissituds de col·leccions privades com ara la imponent col·lecció Mansana, la qual va ser dipositada en un primer moment al Palau Reial de Pedralbes, des d'on una bona part

14 AMNAC. Fons Museu d'Art Modern. Ref. FI03.77/1380. «Llibre de Recuperacions 1936-1939.»

15 AMNAC. Fons Museu d'Art Modern. Ref. FI03.77/1380. «Llibre de Recuperacions 1936-1939», núm. 77, pp. 1-2. Transcripció literal. Es refereix al final del text al Servei de Conservació del Museu [MAC] i de defensa del Patrimoni Artístic de Catalunya.

16 Documentació corresponent al trasllat d'obres dels museus de Barcelona a Olot. Fulls de càrrega dels camions, 1936. AMNAC, sense número de referència.

17 Analitzant dit document considerem que es tracta d'informació referent a la ubicació dels béns dipositats a l'església de Sant Esteve d'Olot. Document mecanografiat, sense data, dins la carpeta corresponent a l'any 1938. AMNAC, sense número de registre.

18 Planta de l'església de Sant Esteve d'Olot. Dipòsit dels museus i col·leccions de Barcelona. Distribució de les peces, 1936. AMNAC, sense número de registre.

Sant Brici. Lateral d'altar de Tavèrnoles (Alt Urgell). Segona meitat del segle XII. Tremp sobre fusta. Font: MNAC, nº de catàleg 064006. Adquisició col·lecció Muntadas, 1956.

va ser traslladada al dipòsit d'Olot en l'expedició del dia 30 de desembre de 1936. Un cop situada al nou dipòsit, hem pogut localitzar-la al llarg de tot el conflicte embalada en caps i col·locada a la zona 21, al creuer de l'església de Sant Esteve d'Olot, protegida de la guerra. Una altra col·lecció sortida del Palau Reial de Pedralbes cap a Olot el mes de desembre de 1936 va ser la d'objectes ceràmics de Josep Bertran i Musitu, dipositada en caps i ubicada novament a la zona 21 del creuer de l'església olotina. Igual que la col·lecció d'indumentària i complements de Manuel Rocamora, traslladada en calaixeres i baguls el dia 30

de desembre, amb continuïtat en diverses expedicions fetes el mes de gener del 37 i també dipositada en la dita zona, a on sembla que anaven destinades totes les obres que anaven embalades en caixes de fusta. Les col·leccions privades confiscades i exiliades cap a Olot no únicament van sortir del Palau Reial de Pedralbes; de fet, el gran gruix de sortides que es van fer de tots aquells objectes provenia del Palau de Montjuïc, seu del Museu d'Art de Catalunya. Des d'aquí hem pogut documentar sortides de col·leccions més desconegudes avui dia, com ara la d'Antoni Rocamora, i és curiós veure com la seva col·lecció de

pintura i vidrieria va sortir en la primera expedició que va fer la Generalitat de Barcelona a Olot, el 31 d'octubre de 1936, on també viatjava la importantíssima col·lecció de vidre antic d'Antoni i Teresa Amatller, entre altres peces procedents del Museu d'Art de Catalunya i de l'Església.

Les col·leccions privades confiscades i exiliades cap a Olot no únicament van sortir del Palau Reial de Pedralbes; de fet, el gran gruix de sortides que es van fer de tots aquells objectes provenia del Palau de Montjuïc, seu del Museu d'Art de Catalunya

A través dels documents coneixem les expedicions de col·leccions de Barcelona cap a Olot, i a la vegada també tenim notícies de la seva situació física al dipòsit designat per la Generalitat republicana. A finals de l'any 1936, l'església de Sant Esteve d'Olot ja s'havia convertit en el dipòsit de salvaguarda del patrimoni català més important del país, però el curs del conflicte bèl·lic no era del tot afavoridor per al bàndol republicà i els perills sobre el patrimoni custodiat eren continuats. Per aquest motiu, l'èxode del patrimoni artístic salvaguardat no va acabar a Olot, sinó que al llarg del conflicte es van habilitar nous dipòsits fronterers amb França per acollir una selecció d'obres, entre les quals n'hi havia moltes de procedents de les grans col·leccions d'art privades de Barcelona.

A finals de l'any 1936, l'església de Sant Esteve d'Olot ja s'havia convertit en el dipòsit de salvaguarda del patrimoni català més important del país

Reveladors documents consultats a l'AMNAC parlen d'un segon èxode de patrimoni el mes de juny de 1938 cap a poblacions gironines com ara Viladrau, Bescanó (Can Pol de Montfullà), Seva, Agullana (Mas Perxers) o Darnius (Can Descalç). Aquest segon èxode va deixar les distintes col·leccions privades completament fragmentades, i és que algunes obres summament interessants, especialment les d'època medieval i moderna, van viatjar al dipòsit de salvaguarda de Can Descalç, a la població de Darnius (Girona). Entre elles, i breument, volem destacar com es trasllada la col·lecció de vidre antic Amatller, de la qual hem trobat fins i tot notes sobre l'estat de conservació d'algunes peces, on s'indica que aquelles que s'han trencat seran retornades al dipòsit d'Olot. També se citen peces destacades de pintura medieval i moderna d'Antoni i Teresa Amatller, igual que d'altres col·leccionistes de primer ordre, com Maties Muntadas. Catorze de les seves obres pictòriques més importants són traslladades al dipòsit de Darnius, com la pintura de Pere Garcia de Benavarri i taller *Banquet d'Herodes*, traslladada de Barcelona a Olot i d'Olot a Darnius. Però la seva història, com la de moltes obres de procedència catalana, no acaba aquí. I és que un cop els republicans es troben en total situació de desavantatge, el control del govern republicà dóna pas al caos de la fugida cap a l'exili, tant del govern com de la població, i també del patrimoni.

Quan el bàndol franquista arriba al nord de Catalunya, el Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional (SDPAN) agafa el control dels dipòsits de salvaguarda. Diversos informes d'un dels seus col·laboradors, Joan Sutrà Viñas (1898-1981), destinats a la família del col·leccionista Maties Muntadas, hereus de la col·lecció, donen a conèixer una dada inèdita, i és que no totes les obres confiscades que van viatjar d'Olot a Darnius es trobaven aleshores en aquell dipòsit.¹⁹

El viatge d'obres procedents de col·leccions privades d'art de Barcelona va continuar més enllà de la frontera als darrers moments, fugint de les bombes franquistes, cap a Ginebra

El viatge d'obres procedents de col·leccions privades d'art de Barcelona va continuar més enllà de la frontera als darrers moments, fugint de les bombes franquistes, cap a Ginebra, amb una complexa expedició definitiva duta a terme pel govern republicà, amb la voluntat de traspassar el patrimoni artístic espanyol al Comitè Internacional per la Salvaguarda dels Tresors d'Art Espanyols de la Societat de Nacions. Per mitjà d'aquesta maniobra van viatjar a Ginebra destacades obres d'art medieval i modern de distintes

col·leccions privades barcelonines, com les esmentades col·leccions Amatller, Plandiura i Muntadas; d'aquesta última cal destacar el *Sant Brici* —lateral d'altar de Tavèrnoles (Alt Urgell)—, localitzat a la documentació de Joan Sutrà Viñas.²⁰ Però també n'havia d'altres procedències: la catedral de Barcelona, el Museu Diocesà i convents com el de Sant Joan de les Abadesses són citats als documents. El llistat de col·leccions d'art exiliades de la ciutat de Barcelona és llarg i la recerca del seu recorregut durant la Guerra Civil és un camí complex i alhora apassionant, que continuem resseguint.

¹⁹ *Relación de objetos procedentes de colecciones particulares que según documentación roja fueron trasladados a Darnius y que no se han encontrado en dicho lugar según inventario hecho por el Servicio*. Document mecanografiat, sense signatura. Barcelona, 27 de maig de 1939. Arxiu de la família Muntadas. Pont de Molins, Girona.

²⁰ Document mecanografiat per Joan Sutrà Viñas, sense data (probablement de 1941). Llistat de peces recuperades el 1939. Arxiu familiar dels hereus Muntadas. Pont de Molins, Girona.